

iz naših knjižnica

Uređuje: Danko Škare

Povećanje vidljivosti hrvatskih znanstvenih časopisa

Jasna Dravec Braun

PMF-Matematički odjel, Središnja matematička knjižnica
jdravec@math.hr

Unazad nekoliko godina velik broj hrvatskih znanstvenih časopisa je pored tiskane inačice časopisa prešao na paralelno *online* izdanje. Prema ispitivanju na sedamdeset časopisa u 2000. i 2005. godini postotak mrežno dostupnih časopisa povećao se s 53 % na 65 % (Hebrang Grgić, 2007). Taj trend pokazuje želju izdavača hrvatskih časopisa za povećanjem dostupnosti odnosno vidljivosti časopisa, ali i ostvarivanjem drugih karakteristika koje omogućava elektroničko izdavaštvo. Budući da su izdavači hrvatskih časopisa uglavnom neprofitabilne znanstvene udruge ili ustanove, inicijalno se često za elektroničko objavljivanje koristio Pdf-dokument identičan tiskanom članku i entuzijastički rad urednika ili njihovih suradnika. To se postepeno mijenja, a okupljanjem izdavača oko projekta "Centralni portal znanstvenih časopisa Hrvatske – HRČAK" stvorena je platforma za koordinaciju, razmjenu iskustava o uređivanju elektroničkih inačica časopisa od primjene softvera do opremljenosti DOI-om (Digital Object Identifier); (Toth, 2007); (Konjević, 2007).

Izvan Hrvatske elektroničke inačice znanstvenih časopisa velikih izdavača oformljene su u velike komercijalne elektroničke kolekcije, a izdavači su postali transnacionalna poduzeća koje se koriste tzv. "outsourcingom" za mnoge segmente poslovanja, posebno u zemljama "trećeg svijeta". Vjerojatno vođeni trendom ekspanzije tržišta i poslovanja i poznavajući problematiku elektroničkog izdavaštva znanstvenih časopisa u malim sredinama kakva je Hrvatska, ta poduzeća, izdavači, nude svoje usluge u tom poslu. Ali ne samo njima. Primjer preuzimanja časopisa je npr. Springerovo preuzimanje produkcije i distribucije časopisa *Israel Mathematical Journal* i *Journal d'analyse mathématique* od Hebrew University početkom 2007. godine (Springer News, 2007). Springer je također ostvario kooperaciju s Indian Academy of Science u Bangaloreu, u okviru koje će publicirati i uključiti u SpringerLink deset njihovih časopisa. Najavio je također i preuzimanje časopisa Južno Korejskih znanstvenih društava. Springer također u partnerskom odnosu s Versitaom (prijašnji Central European Science Journals) planira zajedničko publiciranje 40 časopisa u pet godina na području istočne Europe radi diseminiranja rezultata istraživanja u toj regiji. No iz šture informacije kratkih novosti o Springerovom poslovanju nije moguće saznati konkretne zahtjeve prema pojedinačnom časopisu u trenutku realizacije projekta.

Osnovna dvojba kod mogućeg prepustanja časopisa komercijalnom izdavaču je slična onoj u knjižničnom poslovanju, "for free or for fee". Svaka odluka donosi određeni status časopisu. Komercijalni izdavači nude sljedeće: pojačanu prisutnost na međunarodnom tržištu, rad na poboljšanju faktora utjecaja časopisa, editiranje i tiskanje u režiji izdavača, marketing u svrhu dobitka od pretplata i bez pretplata i plaćanja tantjemenom dosadašnjem vlasniku časopisa (Kljaković-Gašpić et al., 2007). Neprofitabilni časopisi mogu biti preuzimanjem od komercijalnih izdavača stavljeni u "paket" s atraktivnijim časopisima. Takve "pakete" kupuju zatim knjižnice ili znanstvene zajednice iz kojih je časopis potekao te

njegovi izdavači ne vide u takvom scenariju pravo rješenje za svoje izdavaštvo. Jedan način kako to izbjeći pokazuje projekt MUSE (slika). Započeo ga je 1995. godine u John Hopkins University Press, a proširen je 2000. godine uključivanjem drugih sveučilišnih izdavača i znanstvenih društava koja izdaju svoje časopise. Kroz projekt se nastoji osigurati centralna platforma niske cijene koštanja, s koje se prodaju kolekcije časopisa slične tematike, a visoke kvalitete (Harris, 2007) i fleksibilnog modela pretplate. Časopisi moraju biti recenzirani, redovito izlaziti i pokrivati relevantno područje. Ako to ispunjavaju, oslobođeni su plaćanja pristupa projektu. Ono što taj projekt osigurava je da časopisi ostaju nezavisni i opstaju. To je želja većine izdavača neprofitnih institucija. Poteškoće koje se mogu javiti prijelazom na elektroničku verziju časopisa vezane su uz međusobnu razmjenu znanstvenih časopisa. Ovdje tehnološke mogućnosti usmjeravaju rješenje k razmjeni elektronskih članaka. Počinje se nazirati pitanje do kada će zapravo tiskana inačica časopisa bit potrebna.

Za zadovoljenje težnje časopisa za povećanom vidljivošću uključivanjem u elektroničke kolekcije ili arhive časopisa, kao konkurencija komercijalnim izdavačima pojavili su se modeli izdavanja u slobodnom pristupu. Kod komercijalnog izdavaštva postoje dvojbe njihovih konzumenata. Često nije osiguran pristup nakon odustanja od pretplate onim godištim za koje je institucija plaćala pristup, iz čega se razvila bojazan da korisnici nikad nisu posve sigurni što dobivaju s elektroničkom verzijom nad kojom nemaju potpunu kontrolu kao nad tiskanom inačicom časopisa. Jednom kupljen volumen ili broj časopisa u tiskanom obliku knjižnica uvijek posjeduje. Da li se kupovinom elektroničke verzije kupio samo pristup tekućoj godini ili elektronička inačica časopisa za tu godinu koja je tada korisnicima zauvijek dostupna? Institucijski i časopisi znanstvenih društava koji i dalje ostaju neprofitabilni prije će odbaciti "fee" da bi ostali "free". Okreću se onim postojećim modelima izdavaštva koji mogu poduprijeti njihovu osnovnu ideju izlaženja, a to je širenje i razmjena znanstvenih informacija. Zagovornici otvorenog pristupa vide ga kao prirodan put k tome cilju. Međutim časopisi su u različitim stupnjima opremljeni i u poziciji za takvu promjenu. Neki postaju hibridni i zato u cijelosti vidljivi *online* samo pretplaćenim korisnicima. Velika je raznolikost u tome kako i u kojem opsegu su hrvatskih znanstvenih časopisi prezentirani u elektroničkom obliku na internetu. Većina ima samostalne

T a b l i c a 1 – Zastupljenost hrvatskih časopisa u HRČKU odn. DOAJ-u

Časopis	HRČAK	DOAJ
Acta botanica Croatica	*	+
Acta pharmaceutica	*	
Acta clinica Croatica	*	
Acta dermatovenerologica Croatica		
Acta stomatologica	*	+
Acta turistica		
Arhiv za higijenu rada i toksikologiju	*	+
Arti musices		
Biochemia medica	*	+
Brodogradnja	*	
Ceste i mostovi		
Chemical and biochemical engineering	*	+
Collegium anthropologicum	*	
Croatian journal of philosophy	*	
Croatica chemica acta	*	+
Croatia christiana periodica	*	
Časopis za suvremenu povijest	*	
Diabetologica Croatica		
Društvena istraživanja	*	
Drvena industrija	*	
Ekonomski pregled	*	+
Filozofska istraživanja	*	
Financijska teorija i praksa	*	
Food technology and biotechnology		+
Geodetski list	*	
Geologia Croatica	*	+
Glasnik matematički	*	
Nafta		
Starni jezici		
Tekstil	*	

web-stranice, dok se jedan dio pronalazi samo u HRČKU, a dio ih podržava i jedno i drugo. Od trideset nasumično odabranih časopisa više od pola ih je indeksirano u HRČKU, svega devet u DOAJ-u (Directory of Open Access Journals) (tablica 1). Na njihovim stranicama je najčešće objavljen zadnji broj s pregledom sadržaja svih ili većine godišta ili sa pristupom sažecima. Neki imaju arhive cjelovitog teksta za različita razdoblja na tim istim stranicama, a neki u HRČKU, a poneki na obje lokacije. Svi časopisi imaju podatke o tome u kojim bazama, arhivima i direktorijima su indeksirani te su vidljivi i preko sekundarnih i tercijarnih međunarodnim publikacija. Sveukupno gledano, mnogo je učinjeno na povećanju vidljivosti prema raspoloživim mogućnostima u vremenu u kojem je rađeno.

Dobra ponuda za digitalizaciju starijih godišta časopisa kako bi postali dostupni i "vidljivi", čime im se omogućava slobodan pristup, došla je od strane Googlea. Sadržaji časopisa tada postaju dostupni preko Google Scholar a i Google Web Searcha.

S većim auditorijem može se očekivati i želja pojedinih korisnika da sami objavljuju u časopisu, odnosno, povećat će se broj autora koji žele participirati, čime se osigurava kontinuitet izlaženja.

Literatura:

1. *S. Harris*, Keeping independence. // Research Information, Issue 31, August/September (2007), str. 17.
2. *I. Hebrang Grgić*, Bibliografska opremljenost i dostupnost članaka u hrvatskim znanstvenim časopisima, *Vjesnik bibliotekara* **50**, 1/2 (2007), 79–87.
3. *S. Konjević*, Okrugli stol "Hrvatski znanstveni elektronički časopisi", *Kemija u industriji*; **56** (5) (2007), 295–296.
4. Springer News : <http://www.springer-sbm.com/index.php?id=11954&L=0> [25.09.2007]
5. Springer News: <http://www.springer-sbm.com/index.php?id=129&L=0> [25.09.2007]
6. *T. Toth*, HRČAK poslije godinu dana, *Kemija u industriji* **56** (9), 458–460.
7. *M. Kljaković-Gašparić J. Petrak, I. Rudan, Z. Biloglav*, For Free or for Fee? Dilema of Small Scientific Journals, *Croatian Medical Journal* **48** (2007), str. 292–299.
8. VersitaPress: <http://versita.com/UserFiles/File/Polish%20publishing%20house%20Versita%20launches%20partnership%20with%20Springer.pdf> [26.09.2007]